

'Onderwijs, vermogen van morgen'

In De Balie in Amsterdam vond op 19 september jl. een gespreksavond plaats over de toekomst van het onderwijs: Onderwijs, Vermogen van Morgen. Voor de bezoekers van het debat én voor de mensen die deze avond op video (zie link verderop) hebben gezien of gaan zien, schetst het **NIVOZ-forum** een kader van belangrijke achtergronden. Daarmee krijgt de gevoerde dialoog mogelijk meer betekenis.

Inleiding

De gespreksavond vond plaats in een uitverkochte theaterzaal (150 mensen) en werd gevoerd door een Raad van Samenhang. Vier gezaghebbers – drie onderwijsprofessoren en een medisch hoogleraar – schoven aan tafel voor een eerste uitwisseling van vijf kwartier. Na de pauze werd een tweede kring van dertien onderwijsspelers en -beslissers betrokken, onder leiding van gespreksleider Ignaz Anderson van de [Iona Stichting](#), naast het [NIVOZ](#) en [De Balie](#) initiatiefnemer van het debat.

Het doel dat deze Raad van Samenhang zichzelf stelde voor de gespreksavond was ambitieus en raakt de fundamentele van elk onderwijsdebat. Binnen deze context – die van een vrije verbinding – was de Raad voornemens te kijken naar mogelijkheden om een nieuw grammatica en *vocabulaire* te geven aan het gesprek over goed onderwijs. De Raad probeerde een verkenning en aanzet te geven tot het beantwoorden van de vraag: 'Hoe geven we taal aan de visie op goed onderwijs?'

Directe aanleiding en noodzaak volgt uit de constatering dat het onderwijs, in bijzondere mate het debat daarover, in toenemende mate gegijzeld wordt door het neoliberale marktdenken (zie Kunneman, 2009; Verhaeghe, 2012). Deze terminologie en thematiek willen we in deze bijdrage breder onder de aandacht brengen, omdat het een fundamenteel kader en vertrekpunt vormt.

Het NIVOZ zet zich sinds 2003 op verschillende manieren in om het gesprek over goed onderwijs op de agenda te zetten, te faciliteren én van inhoud te voorzien. Dit gold ook voor deze gespreksavond en het vervolg. Zo is via het platform [hetkind.org](#) een column verschenen en via Facebook en Twitter zijn er reacties gekomen.

Deze forum-bijdrage start bij het gesprek in De Balie. De opname van deze avond, zowel deel 1 als deel 2, vindt u [hier](#).

De avond was bedoeld als een eerste verkenning en als mogelijke aanzet tot meer activiteiten en (fundamenteel) debat. De organiserende partners en alle betrokkenen doen

een beroep op een ieder die zich daartoe aangesproken voelt om dit gesprek te overdenken, om te kijken naar implicaties die daaruit volgen voor de eigen praktijk, en vooral om het gesprek in de eigen praktijk voort te zetten.

Om deze beweging te faciliteren roept het NIVOZ een forum in het leven, dat zowel inhoud biedt als ook verbinding tot stand brengt (online en offline) voor een gesprek over goed onderwijs en de consequenties voor de praktijk.

→ Bekijk voor meer informatie over het **NIVOZ-forum** ook [de uitgangspunten](#) en [opzet van het forum](#).

Hoewel het NIVOZ-forum officieel in januari 2014 van start gaat, is deze bijdrage een voorproef op de functie en mogelijke invulling. Dit gebeurt niet met een verslaglegging, maar door het bieden van achtergronden van besproken thema's. Zo kan iedereen zich nader informeren en verder oriënteren. We denken op die manier meer mensen deelgenoot te kunnen maken van het fundamentele gesprek en het onderwijs naar een hoger niveau te tillen.

Achtereenvolgens worden in deze bijdrage besproken:

1. De vier deelnemers uit de genoemde Raad van Samenhang en hun belangrijkste bijdragen in relatie tot het centrale thema, aangevuld met de dertien leden uit de tweede kring.
2. De achtergronden van de gesignaleerde gijzeling van het onderwijs(debat) en kernpublicaties die hierin onderscheiden kunnen worden.
3. De achtergronden en verwijzingen naar belangrijke thema's, onderzoeken of *good practices* die de revue passeerden.

In deze eerste forum-bijdrage wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Wat houdt de 'gijzeling' van het onderwijs(debat) in?
- Welke achtergronden geven zicht op waarom we dit een 'gijzeling' kunnen noemen? (Vanuit het idee dat het gangbare debat zich richt op een smalle opvatting van leren en de effectiviteit ervan; terwijl we willen argumenteren dat onderwijs draait om de brede ontplooiingsmogelijkheden van ieder kind).
- Welke *good practices* zijn er al waarmee we direct en concreet iets kunnen in onze eigen praktijk? Of waar we ons bij kunnen aansluiten?

Deze forum-bijdrage roept ook vragen op:

- In hoeverre merk ik iets van de hier geschetste gijzeling in de onderwijspraktijk vanuit mijn (professionele) perspectief?
- Hoe ervaren andere betrokkenen uit deze praktijk dit? En welke vragen levert dat op? (In feite vormt dit de voortzetting van het gesprek dat de Raad in gang heeft gezet op de werkvloer of in bestuurskringen).
- Welke betekenis(sen) heeft dit voor jou, als onderwijsprofessional? Op dit moment, en in de toekomst?

Prof. dr. Gert Biesta

Gert Biesta is momenteel *Professor of Educational Theory and Policy* aan de Universiteit van Luxemburg. Hiervoor was hij verbonden aan de Universiteit van Stirling in Schotland. Gert Biesta is ook via een *Visiting Professorship for Education and Democratic Citizenship* verbonden aan de Mälardalen Universiteit in Zweden.

Biesta is opgeleid in onderwijstheorie en –geschiedenis en heeft filosofie van de sociale wetenschappen gestudeerd. Dit resulteerde onder andere in verscheidene boeken die geplaatst kunnen worden op het grensvlak van de onderwijskunde en onderwijsfilosofie. Ook geeft Biesta invulling aan een redacteurschap van het blad *Studies in Philosophy and Education*.

Zijn theoretische en empirisch onderzoek is gericht op de relatie tussen onderwijs, democratie en burgerschap. Zijn werk is onder te brengen onder de volgende domeinen:

- (1) theorie en filosofie van onderwijs;
- (2) onderzoek naar burgerschapsvorming binnen informele contexten;
- (3) kritische beleidsanalyse;
- (4) theorie en filosofie van onderwijskundig en sociaal onderzoek.

Werk van Biesta dat momenteel actueel en veelbesproken is betreft zijn publicatie '[Goed onderwijs en de cultuur van het meten](#)' uit 2012. Bezoek voor meer informatie ook zijn website: www.gertbiesta.com

Biesta, G. J. J. (2010). *Good education in an age of measurement. Ethics, Politics, Democracy*. Boulder, CO: Paradigm Publishers

Biesta, G. J. J. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Den Haag: Boom|Lemma.

Prof. dr. Jan Anthonie Bruijn

Jan Anthonie Bruijn studeerde geneeskunde aan de Johns Hopkins University in Baltimore (VS) en de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Vervolgens specialiseerde hij zich tot patholoog en promoveerde in 1988 aan de Rijksuniversiteit Leiden. Sinds 1996 is Jan Anthonie als hoogleraar Immunopathologie verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden.

Hij is tevens voorzitter van de Programmaraad van het Europees Platform, adviserend lid van de Onderwijsraad en voorzitter van de VVD-partijcommissie Onderwijs, onder de noemer De Teldersstichting. Deze stichting publiceerde op 20 november 2012 het rapport: 'Onderwijs, de Derde Dimensie'. Zie ook de bespreking hiervan op [ScienceGuide](#). Daarnaast is Jan Anthonie lid van de redactie Liberaal Reveil en voorzitter van de commissie die het VVD-verkiezingsprogramma voor 2011 opstelde.

In 2012 werd Bruijn door [ScienceGuide](#) uitgeroepen als tweede meest invloedrijk en inspirerend persoon in het hoger onderwijs. Deze positie werd mede gemotiveerd door het

rapport [Vreemde ogen dwingen](#) dat een commissie van de hbo-raad onder zijn voorzitterschap uitbracht. Sinds 6 november 2012 is Jan Anthonie Bruijn lid van de Eerste Kamer.

Prof. dr. Roger Standaert

Roger Standaert is emeritus professor in schoolvergelijkingsonderzoek (Universiteit van Gent). Momenteel is hij als gastprofessor betrokken bij de vakgroep pedagogiek van de Universiteit van Gent. Standaert heeft verschillende boeken geschreven over onderwijsvergelijkingen binnen een globale context, te weten:

[Vergelijken van onderwijssystemen](#) (2007);
[Globalisering van het onderwijs in contexten](#) (2008);
[Leren en onderwijzen. Inleiding tot de algemene didactiek. Commentaren voor de docent.](#) (2012).

Daarnaast publiceerde Standaert over uiteenlopende onderwijs gerelateerde onderwerpen.

Prof. dr. Luc Stevens

Luc Stevens is emeritus professor in de orthopedagogiek (Universiteit Utrecht) en momenteel directeur van het NIVOZ (Nederlands Instituut voor onderwijs en opvoedingszaken). De missie van NIVOZ is om een positieve, gefundeerde bijdrage te leveren aan de toekomst van het onderwijs door de bestaande wetenschappelijke kennis over ontwikkeling, leren, motivatie, opvoeding en vorming zichtbaar te verbinden met onderwijspraktijk. Van hieruit worden bestuur en beleid aangesproken tegen de achtergrond van hun medeverantwoordelijkheid voor ontwikkeling en vorming van de hele mens. De aandacht gaat hierbij uit naar de *mindset* van de leraar/docent en de mate waarin deze de leerling/student uitdaagt om te laten zien wat hij kan. Kernbegrippen zijn Pedagogische Tact en Pedagogisch Leiderschap.

In het kader van het gesprek van de Raad van Samenhang zijn de volgende twee publicaties relevant: [Zin in leren](#) (2002); en [Pedagogische tact](#) (2013).

Stevens, L. M. (2002). *Zin in leren*. Apeldoorn: Garant.

Stevens, L. M., & Bors, G. (red.) (2013). *Pedagogische tact. Op het goede moment het juiste doen, ook in de ogen van de leerling*. Apeldoorn: Garant.

Deelnemers tweede kring

Naast de bovenstaande vier gespreksleden was er nog een tweede kring uitgenodigd deel te nemen aan het gesprek. Het betrof veelal onderwijsbestuurders en beleidsmakers. In het tweede deel van de avond werd hen gevraagd te reageren en vragen te stellen naar aanleiding van de gesprekken in het eerste deel van de avond.

De leden uit de tweede kring betroffen:

- Besselink, Thieu Hoogleraar UvA, Learning lab
- Breebaart, Pim Bestuurder Hoger Onderwijs
- Duif, Ton Voorzitter AVS
- Frantzen, Harry Directeur Windesheim
- Herder, Fionnuala Associate Nowhere/ECL
- Kammen, van Dorothé Directeur opleiding basisonderwijs
- Peeters, Rene Wethouder onderwijs gemeente Almere
- Steen, Simon Voorzitter VBS
- Stevens, Rob Rector VO
- Valkengoed, Annette Directeur OBS Laterna Magica
- Versteeg, Kees Directeur-bestuurder Hondsrugcollege Emmen
- Viëtor, Robert Directeur onderwijsopleidingen HSL

De Raad van Samenhang verkent de mogelijkheden om een nieuw grammatica en *vocabulaire* te geven aan het gesprek over goed onderwijs. De Raad wil een aanzet geven naar het beantwoorden van de vraag: 'Hoe geven we taal aan de visie op goed onderwijs?'.

Directe aanleiding en noodzaak volgt uit de constatering dat het onderwijs, in het bijzonder het debat daarover, in toenemende mate gegijzeld wordt door het neoliberalmarktdenken.

In het gesprek in De Balie werd gerefereerd aan:

- de invloed van het neoliberalisme;
- de 'vertechnisering' en 'on-ethisering' van de wetenschap;
- de wetenschappelijke expansie en onethische sublimatie van de wetenschap;
- de technocratie (de beheersing van het debat over onderwijs door het onderwijsonderzoek);
- en bij gevolg de grenzen aan de wetenschap.

In het bijzonder gaat het over de invloed of het gebruik van onderwijsonderzoek dat uitgevoerd is vanuit een bepaalde wetenschapsopvatting. Een opvatting die over het algemeen zo veel mogelijk 'objectieve' en 'algemeen geldige' kennis tracht na te streven (de zogenaamde positivistische wetenschapsbenadering, met empirisch-analytische onderzoeksstrategieën, zie bijvoorbeeld Ponte, 2012), maar daardoor onvoldoende recht doet aan de complexe onderwijspraktijk die bovendien inherent waarde geladen is (en meer in lijn licht met interpretatieve wetenschapsbenaderingen).

Dat het debat hierover inmiddels niet slechts beperkt blijft tot (de implicaties voor) het onderwijs, maar ook binnen de universitaire wereld plaatsvindt, blijkt onder meer uit het Nederlandse initiatief '[Science in transition](#)'; lees in het bijzonder ook het [position paper](#) en de [tuin](#) die Rutger Bregman over dit onderwerp opzet.

Wat betreft de onderwijscontext zijn er reeds verschillende onderzoekers en denkers geweest die de achtergronden van deze gijzeling geanalyseerd en besproken hebben. Zie in het bijzonder *Zin in leren* (Stevens, 2002).

Zowel voor het verkrijgen van inzicht in de noodzaak voor de gespreksavond in De Balie als de context en achtergronden, is het behulpzaam bekend te zijn met de ideeën die ingaan op de contexten van de aanleiding.

Om het gesprek over de vraag naar goed onderwijs niet op voorhand te beperken, bespreken we hier slechts de analyses van de verschillende bronnen. De geopperde oplossingen laten we achterwege. De verschillende analyses geven blijk van een bredere maatschappelijke ontwikkeling (bijvoorbeeld Kunneman, 2009; Verhaeghe, 2012), maar wij beperken ons bij de bespreking tot het onderwijs.

In het algemeen gaat het om een verloop in de (recente) geschiedenis – grofweg de 20^e eeuw – waarin 'het economische nut' van toenemende waarde is geworden ten koste van

'het menselijk belang'. Hoewel het een genuanceerder verhaal is, kan het vereenvoudigd worden als . . .

- het meetbare versus het niet of moeilijk meetbare;
- het kwantificeerbare versus het kwalificeerbare;
- het zichtbare versus het onzichtbare;
- het objectieve versus het subjectieve.

Alle hieronder besproken bronnen illustreren deze ontwikkeling, zij het in eigen begrippen en/of accenten.

De zeven bronnen

Bron I

Kunneman, H. (2009, derde druk). *Voorbij het dikke-ik. Bouwstenen voor een kritisch humanisme*. Utrecht: Humanistics University Press.

Harry Kunneman – hoogleraar sociale en politieke theorie – benadert deze ontwikkeling vanuit het gevolg voor het individu. Hij duidt deze ontwikkeling als de opmars van het 'dikke-ik', en schetst een beeld van de postmoderne mens in een geïndividualiseerde en welvarende maatschappij. Een maatschappij waarin morele waarden gereduceerd zijn tot privé-overtuigingen.

'Een leven,' aldus Kunneman, 'dat in het teken staat van presteren, concurreren en consumeren' (p. 11).

In deze wereld is geen plaats voor 'grote verhalen', anders dan het grote 'economische verhaal'. Het is een wereld waar alle autoriteit aan gezag heeft ingeboet. Kunneman laat in zijn analyse zien dat deze ontwikkeling op verschillende niveaus in onze huidige maatschappij te zien en doorgedrongen is; Op mondiaal niveau, voor wat betreft het gedrag en handelen van wereldleiders en multinationals; Op individuele niveau, voor wat betreft de omgang met elkaar (het interpersoonlijke) en in de verhouding tot onszelf (het intra-persoonlijke).

Kunneman vertegenwoordigt een kritisch humanistisch perspectief. Hij analyseert de ontwikkeling aan de hand van een (historisch) sociaalwetenschappelijk kader. Daarbij maakt hij gebruik van filosofisch wetenschappelijke bronnen. Kunneman tracht een existentieel perspectief in te nemen en vraagt aandacht voor het denken over 'trage vragen' en over kwesties aangaande (diepe en fundamentele) zingeving.

Lees verder

- De Lange, F. (2006). Religieus pootjebaden. (Recensie). *Krisis*, 4, pp. 72-77. [Download](#)
- Recensie door: Micheline Baetens – 1 december 2005 - www.zelfzorg.be. [Link](#)

Bron II

Nussbaum, M. C. (2010). *Niet voor de winst. Waarom de democratie de geesteswetenschappen nodig heeft*. Amsterdam: Ambo.

Martha Nussbaum – hoogleraar recht en ethiek – spreekt in dit verband over een ‘stille crisis’ en benadrukt dat onderwijs niet primair en uitsluitend opgevat moet worden als een middel voor economische vooruitgang. Het stille aan deze crisis betreft zowel het gebrek aan bespreking hiervan (tenminste in bepaalde kringen, waaronder het debat over onderwijs) als het gevolg op de langere termijn in termen van vaardigheden die noodzakelijk zijn voor participatie binnen een democratische samenleving.

In de huidige uitholling van het onderwijs (gericht op en beperkt tot enkele ‘cognitieve basisvaardigheden’) doen leerlingen volgens Nussbaum niet meer de vaardigheden op om vorm te geven aan het (actief) deelnemen aan een democratische samenleving. De gevolgen hiervan merken we, aldus Nussbaum, pas als deze nieuwe generatie volwassen is.

Nussbaum stelt de impliciete veronderstelling aan de kaak dat economische vooruitgang en succes gelijk staat aan ‘een beter leven’ of een verhoging van ‘de kwaliteit van leven’. Zij laat in haar analyse zien dat deze crisis de gehele globale samenleving betreft. En wordt met name gekenmerkt door een zeer enge (lees: slechts economische) benadering omtrent onderwijsdoelen.

Lees verder

- Recensie (NL) door Hans Wansink voor de Volkskrant, gepubliceerd op 29-08-2011. [Link](#)
- Recensie (NL) door Leonhard de Paepe voor Athenaeum Boekhandel op 14 oktober 2011. [Link](#)
- Kritische beschouwing door Guido Everts, historisch pedagoog. [Link](#)
- Bespreking (samen met ‘Wat heet beschaving? Roger Scrutons cultuur en onderwijskritiek’) door Leonie Breebaart – 25/06/11 voor Trouw. [Link](#)
- Beschouwing door Harm Klifman, 27/02/2012. [Link](#)
- Review door Johan Verbiest, 8 januari 2012, voor Filosofie.be. [Link](#)

Bron III

Biesta, G. J. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten. Ethiek, politiek en democratie*. Den Haag: Boom|Lemma.

Gert Biesta – hoogleraar in Luxemburg en werkzaam op het grensvlak van de onderwijskunde en onderwijsfilosofie – voegt aan deze analyses de vraag toe of we

momenteel meten wat we waardevol vinden of dat we slechts waardevol vinden wat we kunnen meten.

Een zeer relevante vraag, kijkend naar de PISA-ranglijsten en andere nationale en internationale onderwijsvergelijkingen. Gegevens die overzichtelijk en 'behapbaar' zijn en daardoor aantrekkelijk voor beleidsmakers die er vaak onderwijsbeleid op baseren. Aanvullend zet Biesta aan tot het overdenken van het *wat*, het *nut* en het *waartoe* van onderwijs op een niveau dat voorbij persoonlijke voorkeuren gaat; vragen die volgens hem uit het debat zijn verdwenen.

Biesta zegt hierover:

The problem is not only that the question of good education seems to have disappeared. I also believe that in many cases the question of good education has been replaced by other discourses. Such discourses often appear to be about the quality of education – think, for example, of discussions about the effectiveness of education or on accountability in education – but in fact never address the question of good education itself. They rather displace the *normative* question of good education with technical and managerial questions about the efficiency and effectiveness of processes, not what these processes are supposed to be for.

This is just detrimental for education itself. It also precludes those who should be involved in discussions about what constitutes good education – such as teachers, parents, students and society as a whole – from taking part in them. The displacement of the question of good education is therefore detrimental for the democratic control over education. I believe that the only way to regain ground is by posing the question of good education openly and explicitly *as* a normative question – a question of aims, ends, and values – and tackling this question head-on rather than in an indirect or implicit manner. (p. 2, nadruk in het origineel)

In het kader van het gesprek van de Raad van Samenhang is ook van belang dat Biesta op genuanceerde wijze bespreekt in hoeverre het onderwijs zelf – het beleid en het debat daarover – zich moet verhouden tot *evidence-based education*. Daarmee doelt hij op de uitkomsten van wetenschappelijk (op grote schaal opgezet, gerandomiseerd controle) onderzoek. Het soort onderzoek (en dus ook bevindingen en resultaten) dat gebaseerd is op een bepaalde wetenschapsopvatting die mogelijk conflicteert met de aard van de onderwijspraktijk en menselijk handelen. Dit heeft dus ook implicaties voor de bruikbaarheid in de praktijk van deze bevindingen en resultaten, waarmee niet is gezegd dat het waardeloos is.

Biesta raakt hiermee het snijpunt van eerder genoemde wetenschapsbenaderingen: positivistische versus interpretatieve (Ponte, 2012).

Lees verder

- Review of Gert Biesta, Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy. Clarence W. Joldersma. Academia.edu. (EN) [Link](#)
- Inleiding en aanvullend te downloaden artikel (EN) van Gert Biesta op hetkind.org naar aanleiding van '*Good education in an age of measurement*'. [Link](#)
- "Door onderscheid in 'leren van' en 'onderwezen worden in' vinden we de weg terug in onderwijs" artikel op hetkind.org door Gert Biesta met link naar het originele (Engelstalige) artikel. [Link](#)

- Boekbespreking 'Goed onderwijs en de cultuur van het meten. Ethiek, politiek en democratie.' Joop Berding (2013) voor *Pedagogiek* (33,1). [Download](#)

Bron IV

Ax, J., & Ponte, P. (2010). Moral issues in educational praxis: a perspective from *pedagogiek* and *didactiek* as human sciences in continental Europe. *Pedagogy, Education and Praxis*, 18(1), pp. 29-42. [Link](#)

Jan Ax en Petra Ponte (zie ook Ax & Ponte, 2008) – respectievelijk onderwijskundige en pedagoog die veel publiceerden over het handelen, het opleiden en het professionaliseren van leraren – signaleren in het kader van de gestelde gijzeling eenzelfde trend. Daarbij stellen zij de invloed van het neoliberal gedachtegoed op het beleid en het gesprek over goed onderwijs ter discussie. In het bijzonder ten aanzien van het denken over het leraarschap en de professionaliteit van de leraar. Deze invloed is volgens hen terug te zien in het taalgebruik als er over deze onderwerpen gesproken wordt, bijvoorbeeld in beleidsstukken.

Ax en Ponte concluderen verder uit een analyse van beleidsstukken dat . . .

- (1) leraren niet als belangrijke actoren en gesprekspartners binnen het onderwijs(debat) (h)erkend worden;
- (2) met betrekking tot het opleiden van leraren dit opgevat wordt als 'het toepassen van theorie', in plaats van het benadrukken van het intentioneel handelen in de onderwijspraktijk.

Het gaat met andere woorden om een instrumentele opvatting over de beroepsuitoefening van leraren: het moreel-ideologische perspectief (het *wat, waartoe, hoe*, et cetera) lijkt compleet te zijn verdwenen.

Lees verder

- Ax, J., & Ponte, P. (Eds.) (2008). *Critiquing Praxis. Conceptual and empirical trends in the teaching profession*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Ponte, P. (2012). *Onderwijs en onderzoek van eigen makelij. Onderzoek met en door leraren*. Den Haag: Boom|Lemma.

Bron V

Verhaeghe, P. (2012). *Identiteit*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Paul Verhaeghe – hoogleraar klinische psychologie en psychoanalyse – onderzocht de invloed van het liberaal marktdenken op het individueel welbevinden, onze samenleving en het onderwijs. Hij benadert dit vraagstuk vanuit een psychologische (en soms filosofische) invalshoek. Verhaeghe laat een genuanceerd beeld zien over de samenhang

tussen de trends die van belang geacht worden in de maatschappij en de mentale en fysieke gezondheid van de deelnemers uit die samenleving.

In zijn bespreking komt duidelijk de wederzijdse beïnvloeding naar voren tussen de brede maatschappij (of cultuur) en de individuele mens. Ook bij Verhaeghe zien we het thema terugkeren van de schijnbare maakbaarheid van de mens en zijn wereld. Alsmede hoe deze opvatting de maatschappij van vandaag vormgeeft, als ook de manier waarop mensen zich tot elkaar verhouden (zie ook Kunneman, 2009).

Verhaeghe gaat met name in op de effecten van dertig jaar neoliberalisme (met factoren als het vrijemarktmodel en de privatisering) en de relatie tussen de maakbare samenleving en de menselijke identiteit.

Lees verder

- Boekbespreking door Victor Onrust voor de Tweede Schepping, aangevuld met een lijst met andere besprekingen. [Link](#)
- Boekbespreking VPRO (plus video). [Link](#)
- 'Een veilige samenleving vol angst', interview met Paul Verhaeghe door Maartje Sommers voor NRC. [Link](#)
- 'Wat het neoliberalisme betekent voor wie we zijn'. Recensie Asha ten Broeke voor Trouw, De Verdieping. [Link](#)
- Recensie (plus link naar lezing van Verhaeghe over het boek) door Evelien de Nooijer voor Over boeken, enzo . . . [Link](#)
- Recensie: 'Neoliberalisme en de noodzaak van buikgevoelens' door Esther Wils voor Athenaeum Boekhandel. [Link](#)

Bron VI

Parlementaire Onderzoekscommissie Onderwijsvernieuwingen (2008). *Tijd voor onderwijs*. (Ook bekend als: Rapport commissie Dijsselbloem). 's-Gravenhage: Sdu Uitgevers.

Ook het rapport van de commissie Dijsselbloem uit 2008 kwam tijdens de avond ter sprake. Deze commissie kwam in haar rapport tot de conclusie dat de overheid haar kerntaak - het zeker stellen van de kwaliteit van het onderwijs - in de jaren voorafgaand aan het rapport ernstig had verwaarloosd. De commissie concludeerde met het oog op de toekomst dat de overheid haar verantwoordelijk moest nemen met betrekking tot 'het wat' en de onderwijspraktijk de ruimte en verantwoordelijkheid moest krijgen voor 'het hoe'.

In de samenvatting van het rapport lezen we daarover het volgende:

De overheid is verantwoordelijk voor het "wat", de onderwijsinhoud en stuurt daarop in de vorm van het kerncurriculum, examens en toezicht. De scholen gaan nadrukkelijk over het "hoe", dat wil zeggen de inrichting van het onderwijs, het pedagogisch-didactisch klimaat. Als extra waarborgen voor de kwaliteit van het onderwijsproces onderkent de commissie het belang van onderwijstijd en de kwaliteit van docenten. Ook op deze punten is het nodige herstel te verrichten.

Overheid en onderwijs moeten de onderlinge verhouding verbeteren door erkenning van elkaars verantwoordelijkheden. De politiek moet zelfbeheersing tonen en focus aanbrengen in het beleid. (pp. 4-5)

Bruijn gaf aan de bevindingen van het rapport nog steeds relevant te vinden en benadrukte dat het rapport een duidelijk kader schetst en aanknopingspunten biedt voor de vormgeving van goed onderwijs. Stevens gaf zijn teleurstelling aan voor wat betreft de wijze waarop de commissie het onderwerp 'Passend onderwijs' aan bod heeft laten komen.

Lees verder

- Het volledige rapport. [Link](#)
- De samenvatting van het rapport. [Link](#)
- Veugelers. W. (2008). Het nieuwe denken over onderwijs Het eindrapport van de Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen ter discussie. *Pedagogiek*, 28(2), pp. 149-158. [Link](#)
- Denessen. E. (2008). De commissie Dijsselbloem en de ideologie van het wat en het hoe: Een voortzetting van de discussie over het rapport van de commissie Dijsselbloem. *Pedagogiek*, 28(3), pp. 221-228. [Link](#)

Bron VII

Kessels, J. (2006). *Het poëtisch argument*. Amsterdam: Boom.

Ook kwam het door Jos Kessels (2006) gemaakte onderscheid ter sprake ten aanzien van de morele werkelijkheid en organisatorische werkelijkheid als het gaat over het handelen van individuen binnen organisaties zoals scholen. Kijk [hier](#) voor meer informatie.

Mist u een belangrijke publicatie over deze thematiek? Neem contact op met de redactie van het NIVOZ-forum via: info@nivoz.nl, t.a.v. NIVOZ-forum.

Besproken thema's, *good practices* en handvatten voor de praktijk

De gespreksavond in De Balie op 19 september 2013 was in twee bedrijven opgedeeld. In het eerste deel vonden twee gesprekken plaats tussen twee van de vier raadsleden. Jan Anthonie Bruijn ging in gesprek met Gert Biesta, waarna Roger Standaert en Luc Stevens hun perspectieven met elkaar deelden. Zie ook [de videoregistratie](#) die van deze avond is gemaakt.

In beide gesprekken werd duidelijk dat een gedegen en fundamentele analyse van de situatie waar het onderwijs momenteel mee geconfronteerd wordt slechts één kant van het

verhaal vertegenwoordigd. De andere kant heeft betrekking op de onderwijspraktijk in het hier en nu, alsmede in die van de school van morgen.

Daarna kreeg – in het tweede deel – een tweede kring van onderwijsbeslissers gelegenheid om in gesprek te gaan met de leden van de Raad van Samenhang. Zowel voor als na de pauze werden verscheidene voorbeelden en praktijkervaringen aangehaald waaruit bleek dat men reeds bezig is vorm te geven aan andere opvattingen over 'goed onderwijs'. Soms betroffen het voorbeelden uit het buitenland of een andere beroepspraktijk; soms zijn het scholen die het roer al radicaal hebben omgegooid. Alle voorbeelden hebben gemeen dat zij beschikken over het potentieel om direct aan de slag te gaan met concrete activiteiten, om het zeggenschap over onderwijs op de werkvloer terug te claimen.

Dit vereist durf, lef en inzet van betrokkenen. Maar, deze inspanning is inherent verbonden met de pedagogische verantwoordelijkheid van alle onderwijsprofessionals: leraren, schoolleiders, schoolbestuurders en beleidsmakers op verschillende niveaus. Het is een taak en opdracht die inderdaad niet al te licht opgevat moet worden, maar waar je in de ogenschijnlijke eenzaamheid van het beroep, niet alleen voor staat.

Of, zoals Luc Stevens het verwoordde: je staat als leraar misschien alleen in de klas, maar onderwijs maak je samen! In de rest van deze forum-bijdrage bespreken we de meest in het oog springende voorbeelden.

Kwaliteitsregister leraren

Jan Anthonie Bruijn vertelde gedreven over zijn ervaringen (als arts) met de geschiedenis rondom het registreren van artsen (en andere geneeskundig specialisten): een proces dat al in 1932 aangevangen was. Bruijn vertelde met name over de voorbije – pakweg – dertig jaar waarin de registratie verplicht gesteld werd en hoe de aanvankelijke weerstand ontwikkelde richting inmiddels volwaardige steun en lof.

Bruijn wees een aantal keer op een dergelijke registratie, en de bijbehorende 'kwaliteitscontrole' voor leraren. Hij benadrukte hiermee het belang van een bottom-up beweging bij dergelijke initiatieven en verzekerde ook de volledige autonomie van het register en de manier waarop dat in de praktijk beheerd wordt.

In het geval van het register voor artsen ziet de overheid slechts toe op de verplichtte inschrijving in het register voor iedere dienstdoende arts of geneeskundig specialist. De verschillende beroepsgroepen zijn vervolgens zelf verantwoordelijk voor de inhoudelijke werking van het register: het toezicht op de ontwikkeling van de in het register opgenomen leden.

Bruijn ziet ook voordelen van een dergelijk kwaliteitsregister voor leraren, waarin de beroepsgroep gezamenlijk en op autonome wijze het overzicht beheert van de mate waarin leraren zich blijven ontwikkelen en professionaliseren.

Voor meer informatie en inspiratie uit de hoek van de geneeskunde zie onder andere: [het BIG-register](#) (algemeen); [het artsen register](#); en [de ontstaansgeschiedenis van het register](#).

Dat dergelijke initiatieven tot een register voor leraren elders reeds succesvol geïnitieerd en ontplooid zijn, maakte Biesta duidelijk. Via zijn onderzoekswerk in Schotland kwam hij in

aanraking met [The General Teaching Council for Scotland](#); een beroepsregister voor leraren, in hun eigen woorden: 'the world's first independent professional, regulatory body for teaching'.

Maar ook in andere landen is reeds vormgegeven aan lerarenregisters: [New Zealand Teachers Council](#); [The Teaching Council Ireland](#); [Teachers Registration Council of Nigeria](#); [Victorian Institute of Teaching](#) (Australië, zie ook de links voor verdere voorbeelden); [General Teaching Council for Northern Ireland](#); [South African Council for Educators](#); en de [Council for the Teaching Profession, Malta](#).

In Nederland is www.registerleraar.nl per februari 2012 van start gegaan. Lees [hier](#), [hier](#) en [hier](#) meer over het Register voor leraren.

Vanuit de werking van het register (het bijhouden van de bijscholing en verdere ontwikkeling van leraren) kwam ook het opleidingsniveau en bijscholing van leraren ter sprake.

Opleidingsniveau en bijscholing leraren

Zowel het opleidingsniveau als de continue professionele ontwikkeling van leraren is in discussies een gevoelig onderwerp waar meningen over verdeeld zijn.

Voor wat betreft het bijscholen en de registratie ervan heeft de beroepsgroep enerzijds het recht haar autonomie te bewaken, anderzijds is het opvallend dat er voor het lerarenberoep niet een 'bijscholingsplicht' of 'bijscholingsverwachting' is. Zowel voor het inhoudelijke vakgebied als voor de pedagogische en maatschappelijke ontwikkelingen zou dit relevant kunnen zijn. Te meer omdat bijscholing in andere branches (zorg, rechtspraak, advocatuur, et cetera) geheel vanzelfsprekend is.

Het registreren van leraren en het monitoren in hoeverre zij zich blijven ontwikkelen, wordt dus niet gemotiveerd vanuit de gedachte om 'controle uit te oefenen', maar wel om het verder ontwikkelen van de beroepsgroep te faciliteren. Op die manier is er gelijk een 'overzicht van', een 'prikkel tot' en tevens 'waardering van' verdere professionalisering. Hierbij valt te denken aan activiteiten als het volgen van cursussen en trajecten over onderwijs gerelateerde onderwerpen, het bezoeken van inspiratieavonden (zoals de NIVOZ-onderwijsavonden), of deelname aan (actie)onderzoeknetwerken waarin leraren met elkaar kennis en inzicht ontwikkelen, ten behoeve van de ontwikkeling van de onderwijspraktijk en professie.

De uiteindelijke criteria als ook activiteiten die daarvoor in aanmerking komen, kunnen door de beroepsgroep zelf (in samenspraak met deskundigen en experts) vormgegeven worden. Op deze wijze kunnen leraren zich ook oriënteren op nieuwe ontwikkelingen binnen hun vakgebied en het onderwijsveld.

VVD-kamerlid Bruijn gaf vanuit zijn positie als volksvertegenwoordiger aan dat de overheid hierin op meer wijzen faciliteert; een heel concreet voorbeeld hiervan is [de lerarenbeurs](#). Schoolleiders en schoolbesturen kunnen deze ontwikkelingen voorts faciliteren door voor dergelijke activiteiten tijd en geld vrij te maken.

Over het opleidingsniveau van leraren (binnen verschillende contexten) werd in de Balie ook gesproken. Zo vertelde Bruijn over het feit dat hij als docent aan de Rijksuniversiteit Leiden nooit didactische en pedagogische scholing had ontvangen; inhoudelijke kennis werd als

voldoende geacht (zie ook Verhaeghe, 2012). Het andere uiterste is het voorbeeld van Finland waar iedere leraar in het PO of VO een masterdiploma heeft en alle leraren in het universitair onderwijs een onderwijsbevoegdheid hebben (Sahlberg, 2011). In het kader hiervan zijn de ontwikkelingen aangaande de academische lerarenopleidingen interessant en relevant.

Alternatieve wijzen van beoordelen

Annemieke Zwart (onderzoekster bij APS) wees op het werk van Laterna Magica (basisschool in Amsterdam, waarvan directrice Annette van Valkengoed in de tweede kring vertegenwoordigd was), en in het bijzonder naar de alternatieve wijzen van beoordelen en samenwerking met de onderwijsinspectie. Verwezen werd naar een samenwerkingsproject van APS, Biesta en meer scholen die vorm geven aan progressieve vormen van onderwijs. De bevindingen en ervaringen uit dit samenwerkingsverband zijn onder andere verzameld in de volgende publicaties:

Hoitink, A., Mertens, N., & Zwart, A. (2011). *Opbrengstgericht werken in onderwijs anders scholen*. Utrecht: APS. [Download](#)

Odenthal, L., Meer, T., van der, & Booij, N. (2011). *Wat werkt in innovatieve scholen?* Den Bosch: Vereniging de Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra. [Download](#)

Zie in dit verband ook:

Boes, A. (2007). *Elke school is er een*. Valthe: Netwerk SOVO. [Download](#)

Pedagogische verantwoordelijkheid

Er werd ook gesproken over een sterker pedagogisch bewustzijn binnen het onderwijs, met name onder leraren en schoolleiders. Zo gaf Dorothé van Kammen – directrice Pabo Thomas More in Rotterdam – de meerwaarde aan die concepten als Pedagogische Tact en Pedagogisch Leiderschap voor haar in relatie tot haar werk hebben. Pedagogische Tact behelst een persoonlijk ontwikkelingstraject waarin leraren en schoolleiders dichter bij hun kernovertuigingen komen en die weten te verbinden aan hun lespraktijk. Op die manier doe je steeds vaker 'het goede, ook in de ogen van de leerling'.

Meer informatie over achtergronden, het boek en de trajecten die rondom deze concepten aangeboden worden [is hier te vinden](#).

Samenwerking

De scholen die inmiddels – op geheel eigen wijze – vormgeven aan onderwijspraktijken die niet direct worden bepaald door externe factoren (zoals besproken in de achtergronden) vormen een voorhoede en kunnen andere scholen inspireren. Daarnaast zijn zogeheten 'traditionele vernieuwers' (Vrije school, Jenaplan, Dalton, Montessori et cetera) al langer bezig met alternatieve antwoorden op goed onderwijs. Samen bieden deze scholen voldoende mogelijkheden om ervaringen en perspectieven uit te wisselen. Hier kan zelfs op structurele wijze aandacht aan besteedt worden in de vorm van samenwerkingsverbanden,

één van de centrale thema's waar Hargreaves en Fullan (2012) zich hard voor maken. Zie ook Sahlberg (2011) voor een kijkje in de Finse onderwijskeuken waar leraren ook gezamenlijk onderzoek uitvoeren of (Ponte, 2012) voor voorbeelden waarin leraren als onderzoekers, gezamenlijk met academisch onderzoekers, de onderwijspraktijk onderzoeken.

Onderwijsvernieuwing kan zo bottom-up vorm krijgen, mits dit voldoende en op adequate wijze gefaciliteerd wordt door schoolleiding en bestuur.

Een dergelijke ontwikkeling kan ook binnen de school vorm krijgen. Ga bijvoorbeeld met elkaar het gesprek aan (over de boeken genoemd in de achtergronden) en stel (al dan niet onder begeleiding) plannen op om vandaag te stoppen met een praktijk waartegen weerstand is. Kijk vervolgens gezamenlijk (met alle actoren; leerlingen, leraren en management) naar de mogelijkheden om direct een verandering teweeg te brengen.

Een eerste stap om 'de angst uit de school te krijgen', zoals Stevens stelde, is met elkaar op een productieve wijze het gesprek aangaan en met elkaar perspectieven uitwisselen.

Metten in het onderwijs

Dat er over de kwestie 'metten en toetsen in het onderwijs' verschillende opvattingen zijn mag inmiddels duidelijk zijn. Tegelijkertijd is het een gesprek dat te vaak beperkt blijft tot bepaalde niveaus. Binnen de school worden dergelijke onderwerpen vaak niet op een fundamentele wijze besproken. Voor scholen die een dergelijke behoefte wel hebben, kunnen de volgende selectie van publicaties behulpzaam zijn (naast de eerder genoemde publicatie van Biesta, 2010).

- D'Hertefelt, G., & Tendeloo, T, van (2007). *Kader voor evaluatie in de basiseducatie*. Mechelen: Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie. [Download](#)
- Godlieb, H. (2008). *De weging gewogen*. Nieuwe Pekela: obs De Linde/Theo Thijssen. [Download](#)
- Hoeven, J., van der, Steenvoorde, M., & Verbeeck, K. (2010). *Wie de schoen past . . . Het belang van de klik tussen leerlingen en school*. Den Bosch: KPC groep. [Download](#)
- Onderwijsraad (2003). *Wat scholen toevoegen*. Den Haag: de Onderwijsraad. [Download](#)

Overige besproken en aanbevolen literatuur:

- Hargreaves & Fullan, (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. London: Routledge.
- Ponte, P. (2012). *Onderwijs en onderzoek van eigen makelij. Onderzoek met en door leraren*. Den Haag: Boom|Lemma.
- Sahlberg, P. (2011). *Finish lessons. Wat Nederland kan leren van het Nederlandse onderwijs*. Helmond: Uitgeverij OMJS.